

क कवितेचा दासू वैद्य

शाळा संपली. परीक्षा संपल्या आणि आता रिझल्टचे टेन्शनही संपले. प्रत्येक बालमन मौजमस्तीच्या मूडमध्ये आहे हे जाणूनच पॉप्युलरही या मौजमजेत सामील होत आहे. रत्नाकर मतकरी यांचे यक्षनंदन हे नाटक प्रकाशित होत आहे ही खुशखबर आम्ही दिली. या महिन्यात सुप्रसिद्ध कवी, गीतकार दासू वैद्य यांच्या बालकवितांचा संग्रह 'क' कवितेचा प्रसिद्ध होत आहे. लहानांबरोबरच मोठ्यांनाही रिझवणाऱ्या या कवितांतून दासूंनी सुट्टीची धम्माल वर्णन केली आहे. लहान मुलांच्या मनातील सुप्त इच्छा, मोठ्यांशी बरोबरी करण्याची एक वृत्ती, मोठ्यांबद्दलचा एक लटका रागोबा, पाऊस, निसर्गाबद्दलचे कुतूहल, प्राणी-पक्षी यांच्याशी मनाने केलेली दोस्ती यांसारख्या बालमनातील कल्पनांना त्यांच्याच शब्दांत दासूंनी मांडले आहे. या कवितांमध्ये गंमत आहे तशीच कल्पनाविश्व साकारणारी फॅण्टसीही आहे. दासूंच्या या बालकविता वाचून विजय तेंडुलकरांनी दासूंना कळविलेली प्रतिक्रिया अतिशय बोलकी आहे, 'कविता नुसत्या चांगल्या नाहीत, तर 'तुमच्या' आहेत, कुणाच्या छायेत नाहीत. म्हणून सूचना अशी की, या चांगल्या कवितांचे पुस्तक काढा. पुस्तकदेखील कवितेइतकेच चांगले निघावे. तुमच्या कविता मनापासून आवडल्यामुळे हे सर्व लिहीत आहे. त्यांची अजूनही प्रकट वाचने पोरे जमवून मी करणार आहे.' तेंडुलकरांची ही बोलकी प्रतिक्रिया म्हणजे ह्या कवितांना मिळालेला आशीर्वादच. आणि आशीर्वादाचे मोल जपूनच दत्तात्रेय पाडेकरांच्या कुंचल्यातून साकारलेली चित्रे पानोपानी ह्या कवितांचे वेगळेपण दाखवतात. प्रतिक्रियात्मक रेखाचित्रे, उत्कृष्ट मुखपृष्ठ व छपाई यांमुळे सुंदरसे हे पुस्तक आपल्या मुलांच्या संग्रहात नक्कीच हवे.

तांदूळ, सुकं खोबरं, दाण्याचं कूट आणि काळा मसाला एवढ्या मर्यादित साधनांनी देखील किती रुचकर आणि विविध पदार्थ करता येतात. ताज्या भाज्यांबरोबरच वाळवलेल्या भाज्या, भिजवलेल्या कडधान्यांबरोबरच ओल्या दाण्यांचा, शेंगांचा वापर, वेगवेगळ्या चटण्या, सांडगे यांचा वापर हे या स्वयंपाकाचं वैशिष्ट्य. माई देशपांडे यांनी काहीशा दुर्लक्षित असलेल्या ह्या पाककलेला शब्दरूप देऊन हा वारसा जपला आहे. पिठल्याचंच भावंड असलेला परंतु मिश्र पिठांपासून बनलेला 'ऐसर' हा प्रकार किंवा ज्वारी आणि उडदाच्या मिश्र पिठापासून बनलेली कळवणाची भाकरी, वांग्याचं थालीपीठ, गुजराती डाळढोकळीच्या जवळ जाणारं वरणफळं, पौष्टिक असा कणकेचा शिरा, ऐनवेळी तव्यावर परतून केली जाणारी 'भुरका' म्हणून ओळखली जाणारी दाण्याची चटणी हे पदार्थ इतर कोणत्याच पाककृतीच्या पुस्तकांत न सापडणारे, खास मराठावाड्याचे.

'रोजचं जेवण' आणि 'माईचा स्वयंपाक' या नवीन पुस्तकांच्या निमित्ताने निर्मला देशपांडे आणि माई देशपांडे यांनी अन्नपूर्णेचा वारसा पुढील पिढ्यांपर्यंत नेला आहे. पण महाराष्ट्रीय स्वयंपाकाने केवळ इथल्या सुगरणींनाच नव्हे तर संजीव कपूरसारख्या मास्टर शेफलादेखील भुरळ घातली आहे. संजीव कपूर एवढीही भारतीय पाककलेचा पुरस्कार आणि प्रसार करण्यात अग्रणी आहेत. भारतीय पाककलेवरच्या प्रेमापोटीच त्यांनी विविध प्रांतांतल्या पाककृतींची अनेक पुस्तके लिहिली आहेत. अशा पाककलाकुशल पुरुषांना दुर्गाबाई भीम आणि नल यांचे वंशज मानतात. मास्टर शेफने **कोकण कुकबुक** या पुस्तकात पार ठाण्यापासून, गोव्यापर्यंतच्या आणि काही अंशी मंगळूरपर्यंतच्या किनारपट्टीतील पदार्थांचं संकलन केलं आहे. व्यापक किनारपट्टीमुळे यात मालवणीपासून सारस्वतांपर्यंत आणि कायस्थांपासून कोळ्यांपर्यंत कोकण किनारपट्टीच्या प्रदेशातील अनेकविध शाकाहारी आणि प्रामुख्याने माशांचे पदार्थ सापडतील. कोकण किनारपट्टीतल्या मालवणी पदार्थांनी लोकप्रियतेत बाजी मारली आहेच परंतु **कोकण कुकबुक**मध्ये मालवणी वडे

शागुतीच्या जोडीने गोव्यातले ताडी किंवा व्हिनेगरचा वापर करून बनवलेले पोर्तुगीज प्रभावातले पदार्थही आहेत. ओल्या नाराळाचा विविध पद्धतींनी केलेला वापर, खोबरेल तेलाचा खमंग स्वाद, कोकम, तिरफळ अशा जग हटके मसाल्यांचा सुगंध ही या पाककलेची वैशिष्ट्यं. पाट्याखालच्या बोंबलापासून फळांच्या सासवापर्यंत आणि ओल्या काजूच्या सुक्यापासून कैरीच्या आमटीपर्यंत कोकणच्या मेव्याचा वापर असलेले पदार्थ या पुस्तकात समाविष्ट आहेत.

उत्तर आणि मध्य कर्नाटकातल्या चित्रापूर सारस्वत समाजाच्या पारंपरिक पाककृतींच्या **रसचंद्रिका** ह्या पुस्तकाने आता साठी ओलांडली आहे. पण तरीही प्रांतीय पाककृतींच्या पुस्तकांत ते आपला आब राखून आहे. आजही खवय्यांकडून मागणी असणाऱ्या या पुस्तकाच्या पुनर्मुद्रणांचा आणि आवृत्त्यांचा हिशोब सहज सांगणं कठीणच. चित्रापूर सारस्वत समाजात साजरे केले जाणारे सण-उत्सव आणि त्या त्या वेळी केला जाणारा स्वयंपाक यांचा तपशील या पुस्तकात दिला आहे. आपल्या रूढीपरंपरांच्या बाबतीत जागरूक असणाऱ्यांना या माहितीचा उपयोग होईलच परंतु आपला सांस्कृतिक वारसा म्हणूनही या माहितीचे संकलन होणे महत्त्वाचे आहे.

महाराष्ट्रीय पाककलेतली आणखी काही सौंदर्यस्थळे उलगडून दाखवणारी वसुधा गवांदे आणि उषा दर्डा यांची अनुक्रमे कोकणस्थ ब्राह्मणी आणि वैदर्भीय पाककलेवरची पुस्तकं लवकरच प्रकाशित होणार आहेत.

पूर्वी दळणात शेवटचा घास जात्यात घालताना बायका ओवीत म्हणायच्या, 'सरलं दळण, सरलं म्हणू नये,' कारण घरात अन्नाचा तुटवडा आहे असा आभासही निर्माण करणं बाईला आवडायचं नाही. त्यानुसारच महाराष्ट्रीयच केवळ नव्हे तर भारतभरातल्या पाककलेचा वैशिष्ट्यपूर्ण आणि अथांग ठेवा कधीही न संपणारा आहे. पुस्तकरूपाने तो जतन करण्याचा आमचा प्रयत्न सततच राहणार आहे.

संजीव कपूर

- अस्सल भारतीय - १९५.०० • उत्कृष्ट चायनीज पाककृती - १९५.०० • कमी कॅलरीच्या शाकाहारी पाककृती - २००.०० • कोकण कुकबुक - १९५.०० • खाना खजाना : भारतीय पाककलेचा उत्सव - २५०.०० • तेलेशिवाय शाकाहारी स्वयंपाक - २७५.०० • तेलेशिवाय सामिष स्वयंपाक - २७५.०० • भारतीय पाककृतींचा खजाना - २२५.०० • भारतीय शाकाहारी पाककृतींचा खजाना - १९५.०० • सुलभ मायक्रोवेव्ह स्वयंपाक - १९५.०० • मायक्रोवेव्ह देशी कुकिंग - ८९.००

एनी टाइम टेम्प्टेशन मालिका

- मधुर भेट - ८५.०० • शाकाहारी उपाहार - ८५.०० • सामिष उपाहार - ८५.००
- सूप्स, सलाड आणि सॅण्डविचेस - ८५.००

आंतरराष्ट्रीय पाककृती-श्रृंखला • चायनीज कुकिंग (शाकाहारी) - ८९.००

- चायनीज कुकिंग (मांसाहारी) - ८९.००

पारंपरिक भारतीय पाककृती • पंजाबी ८९.००

संजीव कपूर यांचा खजाना • चिकन पाककृती - ६९.०० • पनीर - ६९.००

निर्मला टिळक • पार्टी पार्टी - १९५.००

तरला दलाल • परिपूर्ण शाकाहार - २००.०० • शाकाहारी खासियत - २००.००

दुर्गा भागवत • खमंग - ८०.००

सारस्वत महिला समाज • रसचंद्रिका - १५०.००

मिलिंद सोवनी • स्टार रेसिपीज - २२५.००

आदली पाने

अशोक देवदत्त टिळक

कवी, कथाकार, उत्कृष्ट संपादक म्हणून साहित्यविश्वात प्रसिद्ध असलेले अशोक देवदत्त टिळक यांचा सावल्या हा पहिला कथासंग्रह १९३९ साली प्रकाशित झाला. त्यानंतर 'अशोक-देवी', 'लहरी', 'रुप्याची झालर', 'कविता' हे कवितासंग्रह प्रकाशित झाले आहेत. स्मृतिचित्रकार लक्ष्मीबाई टिळक आणि रेव्हंड टिळक या आपल्या आजी-आजोबांवरील नितांत आदरापोटी त्यांच्या चरित्रावर काही अधिक प्रकाश टाकणारी अनेक पुस्तके अशोक टिळक यांनी लिहिली. यात शांतिसदन, 'जरा वेगळा अँगल' ही पुस्तके प्रकाशित झालेली आहेत. लक्ष्मीबाई व ना. वा. टिळक यांच्या महत्त्वाच्या पुस्तकांच्या परिश्रमपूर्वक नवीन आवृत्त्या तयार करण्यात त्यांचा मोलाचा वाटा आहे. 'अभंगाजलि', 'ख्रिस्तायन' आणि मराठी वाङ्मयात मैलाचा दगड ठरणारे संपूर्ण स्मृतिचित्रं ही त्यांनी संपादित केलेली पुस्तके महत्त्वाची आहेत. संपूर्ण स्मृतिचित्रंमुळे तर पॉप्युलर प्रकाशनाला 'श्रेयस् ग्रंथ योजना' तयार करण्याची स्फूर्ती मिळाली आणि या योजनेतूनच पुढे मराठी वाङ्मयात अक्षर वाङ्मय ठरलेले नऊ ग्रंथराज दिमाखात प्रकाशित झाले. स्मृतिचित्रंमधून लक्ष्मीबाईंनी रेव्हंड टिळकांच्या अनेक आठवणी जतन करून ठेवल्या आहेत. जवळ जवळ चाळीस वर्षे एकत्रित जगलेल्या आयुष्याच्या वाटचालीत आलेले अनेकविध अनुभव जसे आठवतील तसे लक्ष्मीबाईंनी अतिशय पारदर्शकपणे लिहिल्यामुळे मराठी वाङ्मयात या चरित्राला सर्वोच्च स्थान मिळाले.

लक्ष्मीबाईंचे नातू अशोक टिळक यांनी अथक परिश्रमांनी नारायण वामन टिळक यांच्या विषयीची माहिती मिळवली. त्यांचे प्रसिद्ध, अप्रसिद्ध आणि संपादित साहित्य यांच्या आधारे रेव्हंड ना. वा. टिळक यांच्या चरित्रावर एक नवा प्रकाश टाकणारी चालता बोलता चमत्कार ही कादंबरी लिहिली. ही चरित्रात्मक कादंबरी वाचल्यावर ही कादंबरी म्हणजे एकाअर्थी 'स्मृतिचित्रं'चे नातवंड आहे असे म्हणता येईल. रेव्हंड ना. वा. टिळक यांच्या काव्यजीवनाचा आणि त्यांच्या कवितांचा सखोल अभ्यास करून आणि जमवलेल्या प्रचंड माहितीच्या आधारे सांगितलेली ही टिळकचरित्रकथा आहे. काल्पनिक, निराधार प्रसंग टाळून रंजक, वाचनीय आणि तरीही प्रमाण आधारभूत असे या चरित्रात्मक कादंबरीचे स्वरूप बनले आहे. छोट्या छोट्या प्रसंगांचे तत्कालीन परिस्थितीला अनुरूप असे वर्णन वाचताना मन अतिशय गुंतून जाते. असाच एक कादंबरीचे वेगळेपण दाखविणारा प्रसंग 'प्रिय रसिक'च्या वाचकांसाठी.

किंमत : रु. ४५०.००

मित्रमंडळ सवलतीत : रु. ३६०.००

“कुठे फेडशील हे?”

वामनरावांचा निःसंगपणा हा असा वडिलोपार्जित होता. मोखाड्यास तलाठी म्हणून स्थिरावल्यावर स्वारी अधिकच एककल्ली बनत गेली. राहायचे एकट्याने. स्वयंपाक-पाणी हाताने, घरदार आरशासारखे लख्ख, कुणाकडे जाणे नाही येणे नाही. मैत्री म्हणायचीच तर ती शेजारच्या गोपाळभटाशी. तमाखूच्या चिमटीपुरती. पण तो तेवढा एखादवेळी दादांना दोन शब्द सुनवायला कमी करायचा नाही.

संसाराच्या जंजाळातून आता मोकळे व्हायचे. सखूचे लग्न उरकून घेतले. ते एक ऋण फिटले. राहता राहिले नान्या, सखाराम आणि तान्हा माधव, त्यांच्या विद्येकरिता बदलापूरची शेती विकून टाकली, चिखलगावची वाडी जगू टिळकाला दिली. जगू चुलतभाऊ. त्याला अट एवढीच घातली, “आमचे दिवटे कधी आले तर त्यांना जेवू घाल.” सांजसकाळ देवीचा जप सुरू केला. कचेरीचे काम झपाटून टाकले की उरला सारा वेळ देवीला! देवीची अर्चा, पूजा, जपजाप्य करता करता शुक्रवारची स्वतः देवीच भेटिला येऊ लागली. शेजारचीपाजारची येऊन गंधफुले वाहायला लागली. प्रश्न विचारू लागली.

आता दादांनी कल्याणच्या फेऱ्या निग्रहाने कमी केल्या. एखादे वेळी ऊर्जाने आठवण यायची. शेजारपाजारची पोरे जमवून त्यांना गोष्टी सांगण्याचा नवा उपक्रम सुरू केला. आपल्याला इतक्या छानदार गोष्टी कशा येऊ लागल्या. त्यांचे त्यांना नवल वाटू लागले. एखादे वेळी एखादे काटें काही आडवीच शंका काढायचे. मग दादांना नान्याची आठवण व्हायची. ‘कल्याणास जायला हवे, काट्यांना जरा धाक दाखवला पाहिजे.’ मग एखादे दिवशी तरातरा चालायला लागावे, वीस कोसांची मजल मारून कल्याणास यावे, पोरांना धाक दाखवावा, नानाला चार शिव्या हासडाव्या, जानकीच्या काही कविता सापडल्या तर त्याची होळी पेटवावी. मन कबूल करित नसे पण जानकीचे लावण्य, जानकीचे आर्जव संसाराची आणखी आणखी ओढ लावी. चीड यायची... तडफड व्हायची... गृहस्वामिनीला एखादे वेळी प्रसादही मिळायचा... आणि वामनरावांनी आपले आपल्यावर चरफडत पुन्हा मोखाडा गाठायचा.

...कल्याणची फेरी झाली की दरवेळी त्यांना अस्वस्थ वाटायचेच. संसारसुखाच्या मोहाने देवीच्या ध्यानात अंतराय घडला, याचा पश्चात्ताप व्हायचा. स्वतःचा संताप यायचा आणि त्या वैतागालाही एक नाजूक गुलाबी झालर असायची. पण या खेपेचा वैतागही निराळा होता. महिना लोटला तरी स्वतःविषयीची एक घृणा त्यांना सोडीत नव्हती. ‘शिव शिव! असल्या क्षुद्र मोहानं प्रपंचात ओढावं! केवढी नामोशीची गोष्ट असल्या अप्रिय गुंत्याने डोके चक्रावून गेले होते. दिवस मावळला तरी तोंडावर उपरणे ओढून ते मनातल्या मनात जळफळत पडले होते. तेवढ्यात गोपाळभटाची हाक आली- ‘रे वामनराव, का रे आज अंधार? काही बिनसले का कोठे?’

“काही नाही रे बोवा, अंमळ कपाळ दुखते म्हणून पडलोय आपला घटकाभर सुंठ घालून.”

“पडा पडा बरे, असेच पडा बरे घटकाभर! असेच दुखू द्या बरे कपाळ! या ब्राह्मणापुढे काही बोलायची सवलत नाय. सांगून सांगून थकलो, बाबा रे,

कुटुंबास जवळ बोलावून घ्यावे, चारचौघांसारखे गृहस्थपणाने सुखा-समाधानात रहावे, त राह्यालाय इथं एकटा मुंजोबासारखा! पोरांची विद्या म्हणे! आता आम्हांस काय पोरें नाहीत? का आमच्यांची विद्या अडून राहिल्येय! ते काय नाय. आता मीच पत्र घालतो कल्याणास, तुमचा वामनराव इथे मरातेय. या एकदा डोळेभेट तरी घ्यायास,” अशी बडबड करित गोपाळभट चालायला लागला. जाताना पेटीवरचे पोस्टकार्ड उचलून घेऊन गेला.

वामनरावांनी डोळे मिटून घेतले. तापाच्या ग्लानीत त्यांना वाटले जानकी जवळ येऊन बसली आहे. हलक्या हाताने आपले कपाळ चेपीत आहे. जानकी एकटीच. पोरें नाहीत कोणी नाही.

दोन दिवसांत सारे ताळ्यावर आले. दादांची स्वारी नेहमीच्या उद्योगाला लागली. संध्याकाळची मुलांना गोष्टी सांगायला लागली. मनातली जानकीची ओढ आणि नान्याची चीड मात्र पुरती निवली नव्हती.

इकडे कल्याणला ते उघडेबोडके पोस्टकार्ड पाहताच जानकीच्या जिवाने ठाव सोडला. काय करू? कुणाला सांगू? मन इथे राहीना. तिथे राहीना. शेवटी हिच्या केला. मुलांना म्हटले, “नाना अण्णा, तुम्ही इथं रहा. माधवला सांभाळा. मी मोखाड्यास चालल्ये.”

“आई, तू उगाच काळजी करतेस. दादा अगदी ठीक आहेत. मी सांगतो तुला. त्यांना काहीही झालेलं नाही!”

“नसो बाबा. पण मी एकदा डोळ्यांनी पाह्यालं म्हणजे मिळवली.”
मोखाडे गाव लहान. ताबडतोब तपास लागला. मंडळी घरी पोचते तो वामनराव बाहेरच गप्पा मारीत बसलेले.

जानकीचा चेहरा उजळला. श्रमधार हलका झाला. वामनरावांना मात्र जानकीच्या आधी दिसला तो नान्या. ते आतल्या आत धुमसू लागले.

थोडा विसावा घेऊन जानकी कामाला लागली. घरातले आवरून मुलांना घेऊन विहिरीकडे निघाली.

“मी काय म्हणालो होतो आई? दादांना काहीएक झालेलं नाही.”

“तुझ्या तोंडात साखर पडो बाबा, आता तू बोलल्यासारखा वाग म्हंजे पुरे.”

डोक्यावर हंडा, खांद्यावर धुणे, बरोबर नाना, त्याच्या कडेवर माधव, अशा थाटात जानकी घरी आली. वामनराव समोर बसलेलेच होते.

“एवढा हंडा उतरायचा होता” – हे जानकीचे शब्द ऐकताच ते वाघासारखे चवताळून तिच्या अंगावर धावले. “मी तुमचा चाकर नाही!” अशी गर्जना करून त्यांनी तिची मानगूट धरली आणि मागून एक लाथ हाणली. जानकीने रामाला हाक मारून धरणीवर अंग टाकले. माधव किंचाळून रडू लागला. त्याला खाली ठेवून नाना धावला, लागलं का म्हणून विचारू लागला. तिने हातानेच नाही म्हणून खूण केली आणि तोंडाने ‘राम! राम!’ म्हटले.

कसेबसे कोरडे नेसून जानकीने अंथरून धरले. नानाचा संताप मनात मावत नव्हता. पण आईला दिलेले वचन आठवून तो महत्प्रयासाने संयम करित होता. वामनराव मधून मधून आतबाहेर येरझार्या

घालीत होते. शेजारपाजाऱ्यांना या प्रकाराचा अर्थच कळत नव्हता. जानकीने तोंडात पाण्यावाचून काहीही घेतले नाही. संसाराकडले, मुलाबाळांकडले, पतिदेवांकडले चित्त काढून आत्मारामाकडे लावले. रामनामाखेरीज दुसरा शब्द उच्चारला नाही, आणि आठव्या दिवशी शांतपणे देह ठेवला.

आता पत्निवियोगाच्या तापाने वामनरावांचे हृदय उलू लागले. आपल्याच अविचाराने हा प्रसंग ओढवला हे पाहून त्यांचे अंतःकरण पश्चात्तापाने जळू लागले. नानाच्या दुःखाला पारावार राहिला नाही. ‘न मातुःपरदैवतम्’ ही त्याची पहिल्यापासून वृत्ती होती. बापलेकांचे आधीपासून बोलणे असे नसायचेच. आता ते पुरतेच थांबले. उभ्या आयुष्यात एकमेकांच्या सुखसोयीकडे दोघांनी कधी ध्यान दिले असेल तर ते ह्या दहा दिवसांत... एकमेकांशी शब्दही न बोलता.

पत्नीच्या अस्थी गंगेत पडाव्यात असे वामनरावांना वाटू लागले. त्र्यंबकेश्वरास जाऊन क्रियाकर्मान्तर करायचे ठरले. माधवला गोपाळभटाकडे ठेवून बापलेक निघाले. बायकोने बरोबर आणलेले बोचके उघडून वामनराव माधवचे कपडे पाहू लागले. तो त्यांच्या हाताला एक जडशी गठडी लागली. जानकीने शिवणटिपण करून बाजूला ठेवलेली शंभर रुपयांची पुंजी. “हर हर! आपल्या उत्तरक्रियेसाठीच तिने हे पैसे ठेवले होते!” असे म्हणून वामनराव ओक्साबोकशी रडू लागले.

त्र्यंबकेश्वरची कर्मे आटोपल्याबरोबर पोरें मेहुण्यांच्या हवाली करून आपण मोकळे व्हायचे असा बेत वामनरावांनी केला होता. गोविंदराव बेडेकरांना त्यांनी मोखाड्यास बोलावून ठेवले होते.

क्रियाकर्मान्तर आटोपले. पहाटे उठून मोखाड्याची वाट धरायची. रात्रभर वामनरावांना झोप आली नाही! पदरी पडलेल्या रत्नाचे मोल त्यांना आता जाणवू लागले. डोळ्यांपुढे जानकीची मूर्ती उभी राहिली. तिचे अखेरचे आठ दिवस आठवले. पतीसाठी अपार कष्ट घेतले, आणि एवढ्या

अल्प अवधीत संसारात गुंतलेले चित्त किती सहज आकसून घेतले! रामनामाशिवाय शब्द उच्चारला नाही! साध्वी! खरी साध्वी! तिच्यापुढे आमचे वैराग्यविचार सारे फोल आहेत! विचारचक्र फिरत होते, अडखळत होते, गती घेत होते. तोंडातून उद्गार निघून गेले, “खरोखर हिच्याऐवजी मी गेलो असतो तर भलं झालं असतं!”

“होय दादा, हे तुमचं बोलणं मात्र अगदी खरं आहे!” तेरा-चौदा वर्षांचा नाना बापासमोर ताठ उभा होता. शब्दाशब्दावर भर देत एवढे एक वाक्य त्याने थंडपणे उच्चारले. आणि पाठ फिरवून तो सावकाश बाहेर निघून गेला. त्याचे दादा हताशपणे कपाळाला हात लावून सुन्न बसून राहिले.

पहाटेच निघायचे. पण नाना? रात्री तेवढे जीवघेणे शब्द उच्चारून नाना गेला तो गेला. सगळ्यांनी धावाधाव केली. त्र्यंबकचा पहाड पालथा घातला. पत्ता नाही. अखेर नानाचा नाद सोडून दादा एकटेच मोखाड्याच्या वाटला लागले. स्वतःला मनोमन निखंदीत, “कपाळकरंट्या, बायको मारलीस आणि आता पुत्रही दवडलास! कुठं फेडशील हे?”

मधली पाने

सुधा प्रभाकर जोशी

समीक्षक, संपादक म्हणून मराठी साहित्यात मान्यवर ठरणाऱ्या आणि गंगाधर गाडगीळ यांच्या कथांचा सखोल अभ्यास असणाऱ्या सुधा जोशी यांचा आणि पॉप्युलर परिवाराचा संबंध फार जुना. 'कथाकार गंगाधर गाडगीळ : एक चिकित्सक अभ्यास' या विषयावरील आपला प्रबंध सादर करून त्यांनी मुंबई विद्यापीठाची डॉक्टरेट मिळवली. 'निवडक मराठी एकांकिका', 'निवडक गंगाधर गाडगीळ', 'गंगाधर गाडगीळ : वाङ्मय सूची', 'सात मजले हास्याचे', 'बस का टिकट' (हिंदी), 'बाळ, अंधार पडला' या रत्नाकर मतकरींच्या गूढकथा, 'मराठी कथा: विसावे शतक', 'रत्नाक्षरं' या त्यांनी संपादित केलेल्या पुस्तकांवरून त्यांचे या क्षेत्रातले कार्य लक्षात येते. त्यांच्या 'कथा : संकल्पना आणि समीक्षा' या त्यांच्या पुस्तकाला महाराष्ट्र साहित्य परिषदेचा पुरस्कार लाभला आहे. तसेच अनेक समीक्षा ग्रंथ व वाङ्मयीन नियतकालिके यांमधील त्यांचे समीक्षालेख अभ्यासपूर्ण असे आहेत. विविध विद्यापीठे आणि साहित्यसंस्था यांनी आयोजित केलेल्या चर्चासत्रांतील त्यांचे शोधनिबंध विचारप्रवर्तक ठरले आहेत.

गंगाधर गाडगीळ यांच्या एकूणच साहित्याचा आणि विशेषतः कथालेखनाचा त्यांचा सखोल अभ्यास आहे. **मराठी कादंबरी : आस्वादयात्रा** या ग्रंथातील 'दुर्दम्य' या कादंबरीचा सर्व बाजू उलगडून दाखविणारा त्यांचा प्रदीर्घ लेख अतिशय महत्त्वाचा आहे. पॉप्युलर प्रकाशनाच्या संपादकीय कामातही त्यांचे मार्गदर्शन आणि सल्ला नेहमीच महत्त्वाचा ठरतो.

'गंगाधर गाडगीळांच्या कथा' हे गाडगीळांच्या निवडक कथांचे श्री. पु. भागवत यांनी संपादित केलेले पहिले संकलन १९५८ साली प्रसिद्ध झाले. त्यानंतर सुधा जोशी यांचे **निवडक गंगाधर गाडगीळ** हे कथासंकलन १९८६ साली प्रसिद्ध झाले. गाडगीळांच्या कथालेखनाची प्रदीर्घ कारकीर्द हे कथासंकलन करताना सुधाबाईंनी विशेष सामग्राने विचारात घेतली. आता या ग्रंथाची नव्या सुधारित स्वरूपातील तिसरी आवृत्ती या महिन्यात प्रसिद्ध होत आहे. या आवृत्तीत समाविष्ट केलेला 'गंगाधर गाडगीळांचे कथासाहित्य' हा लेख गाडगीळांच्या साहित्याचे अभ्यासक आणि एकूणच कथा साहित्याचे अभ्यासक यांना अतिशय उपकारक ठरणारा आहे. गाडगीळांच्या कथेतील आशय, अनुभवरूपे, कथानकपात्रादी घटकांचे स्वरूप व उपयोजन यांतील स्वतंत्रता, तिचे शैलीविशेष आणि या सर्वांतून मूर्त होणारे त्याचे वाङ्मयीन व्यक्तिमत्त्व यांचा साक्षेपाने परामर्श घेणारा हा लेख आहे. यातील काही भाग वाचकांसाठी देत आहोत. याबरोबरच या कथांचे सार स्पष्ट करणाऱ्या सुभाष अवचट यांच्या कलापूर्ण मुखपृष्ठामुळे या ग्रंथाला एक वेगळा साज चढला आहे.

गंगाधर गाडगीळांचे कथासाहित्य

...मुंबईला गाडगीळांच्या (आणि मढेकरांच्याही) नवसाहित्यात एक अर्थपूर्ण स्थान आणि भूमिका आहे. गाडगीळ केवळ रहिवासी म्हणून नव्हेत, तर 'लेखक' म्हणून 'मुंबईकर' आहेत. त्यांनी आपल्या कथांतून जे अनुभवविश्व मूर्त केले, त्याच्याशी मुंबई शहराच्या परिसराचे अविभाज्य नाते आहे. या शहरातील रस्ते, वाहने, बसचे थांबे, रेल्वे-स्टेशने, समुद्रकिनारे, उपहारगृहे, कचेऱ्या, शाळा, महाविद्यालये, चाळी, संस्था आणि घरे इथेच बहुतांशाने ही कथा घडते. आधुनिक नागर यंत्रयुगीन जीवनवास्तवातील गर्दीच्या संस्कृतीचा, विघटनाच्या प्रक्रियेचा, संगतिविसंगतीचा, बदलल्या नातेसंबंधांचा जो अर्थ गाडगीळ आपल्या कथेतून व्यक्त करू पाहतात त्याच्याशी हा स्थलकालपरिसर अतूटपणे जडलेला आहे. वास्तवदर्शित्वाच्या पलीकडे जाऊन कथार्थाच्या घडणीत क्रियाशील असलेला हा घटक आहे. एक विस्तृत कालपटही त्यातून उभा राहिलेला आहे. गतिशीलता हे या वातावरणाचे एक लक्षणीय परिमाण आहे. मुंबईतल्या जीवनातील स्पंदने चित्रिणाऱ्या गाडगीळांच्या कथेतून 'गाडगीळांची मुंबई' या परिसराची सांस्कृतिक वास्तवाची सर्जक निर्मिती झालेली दिसते.

...प्रथमपुरुषी वा पात्रमुखी आणि तृतीयपुरुषी वा त्रयस्थ या दोन मुख्य प्रकारांतील निवेदनाच्या भिन्न भिन्न तऱ्हा आपल्याला गाडगीळांच्या कथेत आढळतात. या वैविध्याला अर्थातच संख्यात्मक पातळीवर मोल आहे, असे नाही. ते मूल्ययुक्त ठरते ते त्याच्या विविधांगी अशा कथात्म प्रयोजनपूर्णतेमुळे. उदाहरणार्थ, पात्रमुखी निवेदन हे काही वेळा निवेदकपात्राची संवेदनशीलता, भावविश्व, व्यक्तिवैशिष्ट्य इत्यादींवर मुख्य रोख असणारे, त्याची रूची देणारे असते ('बाई शाळा सोडून जातात'). अशी कथा त्या पात्राचीच म्हणजे मुख्यतः स्वलक्ष्यी असते, तर कधी निवेदक दुसऱ्या कोणाची कथा सांगत असतो. हे निवेदन परलक्ष्यी असते. निवेदकाच्या दृष्टिकोणाला इथे वेगळ्या प्रकारची अर्थवत्ता असते. ('रोझ मथायचे शिक्षण'). कथावस्तूपासूनचे विशिष्ट अंतर ही त्या कथार्थाची गरज असते. कधी अशा कथेत निवेदक आणि कथाविषय असलेले पात्र या दोघांच्या मूल्यसरणीतील विरोधातून आयरनी साधली जाते. इथे विरोधगर्भ ताण कथेची संघटना करित असतो ('साखरेचे खाणार'); तर कधी पात्रमुखी निवेदनातून स्वतःच स्वतःला अभावितपणे उघडे पाडण्यातून आयरनी प्रकटते ('जोक'). निवेदकाचे व्यक्तित्व आणि त्याचे जगणे यांवर त्यामुळे एक वेगळा प्रकाश पडतो.

अंतर्मुख, चिंतनात्म प्रकृतीच्या, काव्यात्मतेचा प्रभाव असलेल्या अनुभवरूपांसाठी पात्रमुखी निवेदन जणू स्वभावतःच येते. अर्थात, त्यातही कथार्थानुसार, अनुभव घेण्याच्या पद्धतीनुसार किती अनेकविधता येते ते 'ओले ऊन्ह', 'तलावातले चांदणे', 'काजवा', 'लेखकाची गोष्ट', 'परिणती' या मोजक्या कथांच्या नमुन्यावरूनही ध्यानात येईल. कालातीत वर्तमानाचा प्रभाव असलेल्या अशा एखाद्या कथेत पात्रमुखी निवेदनाची नव्हे, तर पात्राच्या जाणीवनेणिवेच्या पातळीवर जाऊन अनुभव घेऊ शकणाऱ्या सर्वज्ञ अशा त्रयस्थ (पण वस्तुतः पात्रस्थही) निवेदकाची योजना अर्थपूर्ण ठरलेली दिसते ('चांदणी'). ह्याहून भिन्न अशा बहिर्मुख

प्रकृतीच्या, विनोदगर्भ कथेतही पात्रमुखी निवेदन कसे प्रयोजनपूर्ण ठरते ते 'उषाताईचा सिनेमा', 'आमची सोनी गाय' ह्यांसारख्या कथांतून दिसून येईल. निवेदनाचा कोणत्याही प्रकारचा साचा घडवला गेला आहे, असे इथे दिसून येत नाही.

या गोष्टीचा प्रत्यय त्यांच्या कथेतील त्रयस्थ निवेदकाच्या प्रतिमेतूनही येतो. ही प्रतिमा एकाच ढाच्याची नाही. तथापि, तिच्या संबंदात काही सर्वसामान्य निरीक्षणे नोंदता येण्यासारखी आहेत. सर्वज्ञ, सर्वसाक्षी, हे निवेदकाचे रूप गाडगीळांच्या कथेत प्राधान्याने आढळते. हा निवेदक सामान्यतः स्वतःला एकाच भावनेच्या वा भाववृत्तीच्या प्रवाहात झोकून देत नाही. निवेदनात विविध प्रसंगी परस्परभिन्न अशा भाववृत्तींना एकाच वेळी एकत्र आणले जाते. एकाच भाववृत्तीच्या सातत्यपूर्ण चित्रणातून किंवा एखाद्या भाववृत्तीचा एकाच अंगाने विकास करण्यातून निवेदनात जो अस्खलित ओघ निर्माण होऊ शकतो, त्याला गाडगीळांनी स्वायत्त मूल्य दिलेले नाही. किंबहुना कित्येकदा कथार्थाच्या विशिष्ट स्वरूपामुळे निवेदनाला असा प्रवाहीपणा खंडित करणे त्यांना अर्थपूर्ण वाटलेले आहे. या दृष्टीने त्यांच्या कथेतील भाष्यघटकाचे उपयोजन अभ्यसनीय आहे.

...गाडगीळांच्या कितीतरी कथांत मध्यमवर्गीय जीवनसंस्कृतीतील संकुचित, बंदिस्त मूल्यचौकटीला नकार, धक्का देण्याची, दंभस्फोटाची भूमिका जाणवते. अशा कथांतील निवेदनात उपहासउपरोधाचा प्रभाव आढळतो. एकूण कथेवरच निवेदकाचे, त्याच्या दृष्टिकोणाचे वर्चस्व जाणवते. कठोर विश्लेषणाची, निर्भीड प्रतिपादनाची प्रवृत्ती हे या निवेदकाचे एक वैशिष्ट्य म्हणता येईल. जीवनाला क्षुद्रता, दरिद्रीपणा आणणाऱ्या गोष्टींचा उपहास करणारा हा निवेदक व्यक्तीचा नव्हे, तर प्रवृत्तीचा उपहास करताना आढळतो. या उपहासाच्या मुळाशी सर्वांगसंपन्न, अर्थपूर्ण जीवनाचे मूल्य जाणवते. तसेच माणसाविषयीची तुच्छता नव्हे, तर माणूसपणाच्या मूल्ययुक्तेविषयीची चाड प्रत्ययास येते. नैतिक वरिष्ठपणाची या निवेदकाची भूमिका ही मध्यमवर्गीय विश्वाकडे पाहण्याची एक पद्धती आहे. त्याला प्रबोधनवादी म्हणता येणार नाही. गाडगीळांच्या कथासाहित्यातून, तसेच त्यांच्या एकूणच ललितलेखनातून प्रतीत होणारी साहित्यदृष्टी ध्यानात घेतल्यासही प्रबोधनाचे उद्दिष्ट तिच्याशी सुसंगत ठरणारे नाही असेच आढळेल.

...पात्रमुखी निवेदन असलेल्या गाडगीळांच्या कथांत बोलभाषेची जी लिंगवयव्यक्तित्वानुरूप, कथार्थानुरूप भिन्नभिन्न रंगरुची असलेली रूपे आढळतात ती कथात्म प्रयोजनपूर्णतेच्या, कलामूल्याच्या संदर्भात सहज आठवण्यासारखी आहेत. उदाहरणार्थ, 'बाई शाळा सोडून जातात' मधील शाळकरी निरागस मुलीची एकोक्ती, 'जोक'मधील पराभूत, नाकर्त्या, श्रीमंत तरुणाची पाठारे प्रभू वळणाची इंग्रजाळलेली बोली, 'कडू आणि गोड' मधील तरुण विवाहितेचे मनमोकळे स्वगत, 'काजवा' मधील आईच्या मृत्यूच्या

घटनेने हादरलेल्या तरुणाचा स्वतःशीच चाललेला वेदनापूर्ण, ताणाने भारलेला संवाद, 'ओले ऊन्ह' मधल्या कलावंताचा तरल, काव्यात्म, प्रसन्न आत्मसंवाद अशा कित्येक कथांतील भाषेची 'स्व'तंत्रता उल्लेखनीय म्हणता येईल.

...गाडगीळांच्या कथेत काही वेळा अतिकथनाच्या स्वरूपाचे भाष्य आढळते. कथेच्या संघटनेतील, एकूण कथारूपातील तोल ढळवणारा, तिच्या व्यंजक गुणवत्तेची हानी करणारा हा घटक ठरतो. योगायोगाच्या घटनांच्या योजनेतील कृत्रिमता ('क्षुल्लक गोष्ट', 'उज्वल परंपरा'), मुलांच्या स्वप्नरंजित विश्वाचे चित्रण करताना कधी होणारी फसगत, हरवलेली सहजता ('नवी सायकल'), तर्कनिष्ठ संगतीचे कथेच्या संघटनेवर पडलेले वजन ('शहाणा खातो शेण'), क्वचित आढळणारी पुनरावृत्तीची प्रवृत्ती, ही आणि अशी काही स्खलनशीलतेची उदाहरणे त्यांच्या कथांतून दाखवून देता येतील. ही सदोषता प्रत्येक कलावंताच्या निर्मितीच्या वाटचालीत यशाबरोबरच अपयशही असते, याचीच द्योतक म्हणता येईल. वाचकानुनय, नावीन्याचा सोस, रंजनप्रवृत्तीच्या आहारी जाणे, इत्यादी कलाबाह्य प्रेरणांतून हे दोष निष्पन्न झाले आहेत, असे म्हणता येणार नाही. काही वेळा नव्या वाटांचा शोध घेताना पदरी आलेले अपयश असेही त्याचे स्वरूप संभवते, असे गाडगीळांमधल्या कलावंताची अस्वस्थ, सतत नवे काही घडवण्याची महत्त्वाकांक्षी वृत्ती ध्यानात घेता म्हणावेसे वाटते.

गाडगीळांमधल्या लेखकाच्या या अस्वस्थ, आकांक्षी वृत्तीमुळेच त्यांच्या साहित्याविषयीचे कुतूहल व अपेक्षा अखेरपर्यंत टिकून राहिल्या. त्यांच्या कथालेखनामुळे मराठी साहित्यक्षेत्रात ज्या नव्या वाङ्मयीन जाणिवा रुजविल्या गेल्या, त्यांतून पुढे मराठी कथा अधिक मूल्ययुक्त तसेच विविध अंगांनी समृद्ध होण्याच्या शक्यता निर्माण झाल्या. मराठी कथेची नंतरची वाटचाल पाहिल्यास हे स्पष्ट होण्यासारखे आहे. त्यांनी ज्या नवकथेचे प्रवर्तन केले तिच्यातून प्रकटलेल्या कलादृष्टीचा संस्कार केवळ कथाक्षेत्रापुरताच मर्यादित राहिला, असे नाही. एकूण मराठी ललित-साहित्यावरही तो घडला, असे म्हणणे योग्य ठरेल.

गाडगीळांनी केवळ कथालेखनच केले असे नाही. प्रवासवर्णन, कादंबरी, आत्मचरित्र, विनोदी ललितलेखन अशा इतर प्रकारांतही त्यांनी निर्मिती केली आहे. त्यांच्या स्वतंत्र प्रतिभेची साक्ष त्यातूनही पटते. एकांकिका व नाटक हे प्रकारही त्यांनी हाताळलेले आहेत. त्यांच्या ललित लेखनातील चतुरस्रता, तसेच गुणवत्ता ध्यानात घेऊनही असे म्हणावेसे वाटते की कथाकार म्हणून त्यांची कामगिरी सर्वाधिक महत्त्वाची आहे. हे कथालेखन त्यांच्या कलापूर्णतेमुळे, मौलिकतेमुळे तर महत्त्वाचे आहेच, पण ते बीजधर्मी स्वरूपाचे, परंपरेला नवविणारे, कथा हा साहित्यप्रकार पुढे नेणारे आहे, म्हणून ऐतिहासिक दृष्ट्याही विशेष मोलाचे ठरते.

पुढली पाने

रामू रामनाथन

रामू रामनाथन हे भारतीय रंगभूमीवरील सध्याचे आघाडीचे नाटककार, दिग्दर्शक म्हणून मान्यता प्राप्त आहेत. अनेक इंग्रजी नाटकांचे लेखन त्यांनी केले असून 'Kashmir Kashmir', 'Shakespeare and She', 'Jazz', 'Cotton 56 Polyester 84', 'Three Ladies of Ibsen', 'Shanti Shanti it's A War', 'Collaborators' अशी काही महत्त्वाची नाटके आहेत. 'Shanti Shanti it's A War' या नाटकाला 'द हिंदू' या दैनिकातर्फे देण्यात येणारा उत्कृष्ट नाट्यलेखनाचा १९९३ सालचा पुरस्कार मिळाला तर 'Collaborators' या नाटकाला बीबीसीचा उत्कृष्ट नाट्यलेखनाचा २००३ सालचा पुरस्कार मिळाला. या व्यतिरिक्त त्यांनी अनेक नभोनाट्ये, बालनाट्ये लिहिली आहेत. तरुण पिढीत रमणाऱ्या या नाटककाराने नाट्यक्षेत्राबाहेरच्या तरुण मुलांसाठी अनेक चर्चासत्रे, शिबिरे यांचे आयोजन केलेले आहे. या शिबिरांमधून उत्तम अभिरुची, चांगल्या दर्जाचा विनोद, बौद्धिक उंची आणि मुख्यतः पुरोगामी मूल्ये तरुण पिढीला समजून देण्यावर ते भर देतात.

मुंबईतील पृथ्वी थिएटरद्वारा प्रकाशित होणाऱ्या 'PT Notes' या नाटक या विषयाला वाहिलेल्या मासिकाचे ते संपादक आहेत.

महादेवभाई हे रामू रामनाथन यांचे सर्वात गाजलेले नाटक. महात्मा गांधींच्या विचारांचा पुरस्कार करणारे हे नाटक प्रामुख्याने तरुण पिढीला अधिक आकृष्ट करणारे ठरेल. इंग्रजी आणि गुजराती अशा दोन्ही भाषांमधून प्रामुख्याने गुजरातमधल्या शाळा-कॉलेजांमध्ये आणि गुजरातच्या अंतर्गत भागांमध्ये या नाटकाचे शंभराहून अधिक प्रयोग झाले आहेत. इंग्रजी आणि गुजरातीत अतिशय यशस्वी ठरलेल्या या नाटकाचा मराठी अनुवाद लवकरच प्रसिद्ध होतो आहे. हैद्राबाद येथील इएफएल विद्यापीठाच्या प्रकुलगुरू असलेल्या माया पंडित यांनी हा अनुवाद केला आहे.

माझा जुना मित्र!

किशोर कदम

जवळ जवळ पंधरा ते वीस वर्षांपूर्वी आमचे गुरूजी पं. सत्यदेव दुबेजी यांच्या थिएटर युनिटच्या 'अंधारयात्रा' (लेखक : गो. पु. देशपांडे)च्या आसपास कधीतरी... की त्याच्याही आधी, आठवत नाही... छबिलदासच्या स्टेजवर एक नाटक पाहिलं होतं... स्टेजवर एक अस्ताव्यस्त खोली होती... नाटक सुरू झालं... पण जवळ-जवळ पहिली दहा-बारा मिनिटं स्टेजवर एकही शब्द उच्चारला गेला नव्हता... स्टेजवर एक कमरेत वाकलेल्या, थरथरणान्या म्हातान्याच्या बेअरिंगमध्ये, कितीतरी वेळ, एक मेकप केलेला तरुणच (जो मेकप करूनही विशीचाच जाणवत होता) इकडे तिकडे संथपणे, काहीबाही बिझनेस करत होता. त्या बिझनेसमधे तो इतका तल्लीन होता की, एकही शब्द उच्चारला जात नाही, याची जाणीवही प्रेक्षामुहात नव्हती. मग त्याने थरथरल्या हाताने एक केळ सोललं आणि तो ते खाऊ लागला. माझ्यासाठी तो संथपणा, ते बेअरिंग, तो सेट वगैरे वगैरे एक अद्वाहासचं वाटला... मी कुठेतरी जायचं होतं म्हणून अर्धवट सोडून निघून गेलो... (तसाही मी उजव्या बाजूच्या शेवटचा दाराशीच उभा होतो) हे संपलं...

नंतर एक-दोन वर्षांनी सुनील शानबागच्या नाटकाच्या तालमीच्या वेळी की काय आठवत नाही, पण एक मद्रासी टाइप मराठी बोलणारा मुलगा तिथं आला होता. सुनीलने त्याची ओळख 'हा रामू' अशी करून दिली. बोलता बोलता कळलं की हाच तो, दोन वर्षांपूर्वी निःशब्दपणे, संथ हालचाली करत स्टेजवर फिरणारा. इंग्रजी अगदी हायफाय होतं त्याचं म्हणून मला तो जरा जास्त हुशार वाटला (त्या वेळी माझ्यासाठी कुणीही अस्खळीत इंग्रजी बोलणारा मोड्याच असायचा) नंतर कळलं की तो राहतोही माझ्या घराजवळच... म्हणजे मी खारदांडा समुद्रालगत आणि हा पालीजवळच्या आंबेडकर रोडवरल्या जीवनबीमा की काय त्या टोलेजंग इमारतीत राहणारा... मग कधीती त्याच्या घरी गेलो. तिथंही तीच शांतता... एवढ्या मोड्या घरात हा एकटाच. एकुलता एक... माझ्यासाठी तो मग आणखीनच मोड्या झाला... वाटलं श्रीमंत आई-बापाचा, इंग्रजी मिडियममधला लाडावलेला असेल.

नंतर-नंतर माझ्या प्रत्येक नाटकानंतर वा शिशिर शर्मांच्या घरी पार्टीत तो भेटायला लागला, आणि अतिशय मृदूभाषी, साऊथची किनार असलेलं मराठी बोलणारा, आणि मुख्य म्हणजे खूपखूप वाचणारा रामू माझा मित्रच होऊन गेला... मी निर्मल वर्माचं 'डेढ इंच ऊपर' आखवं पाठ केलं होतं. नंतर आकाशा खुरानाच्या दिग्दर्शनाखाली त्याचे काही शोजही केले होते. मी रामूला म्हटलं हे तू इंग्रजीत ट्रान्सलेट कर मी इंग्रजीत प्रयत्न करतो. त्याच्या मागे लागून लागून मी ते करवून घेतलं. कसंबसं पाठही केलं. त्याचा पहिला शो, रामूच्याच दिग्दर्शनाखाली एनसीपीएच्या मिनी थिएटरमध्ये केलाही. पण माझं ते भयानक इंग्रजी ऐकून रामू हबकलाच. मलाही माझ्यातल्या Blunder ची जाणीव झाली. मग मी रामूला म्हटलं आता

इंग्रजी शिकव. तो आणि तेव्हाची त्याची गर्लफ्रेंड (जी आज त्याची बायको आहे) थोडे सरपटलेच. त्यांनी इंग्रजीतल्या एका मोठ्या comentrator ला फोन लावला. ज्याने मला त्याच्या मास्टरणीने, म्हणजे कुलाब्याच्या मेहरूण मोदीकडे पाठवलं. जी ट्रिनिटी इंग्लीश शिकवते.

या सगळ्याच्या मध्ये त्याने वाचलेली पुस्तकं... नाटकं, त्याने वाचलेल्या कविता यांवर बोलणं व्हायचं. सतत काहीतरी अतिशय वेगळंच तो वाचत आणि करत असायचा.. बाजूबाजूच्या समाजाशी, राजकारणाशी, आपल्या इतिहासाशी, संस्कृतीशी त्याची शोधक नजर सतत फिरत राहायची आणि एखाद्या प्रगल्भ समीक्षकासारखा तो ते आपल्या लिखाणात टिपायचा. मी कुलाब्याच्या त्या पारशिणीकडे जायला लागल्यानंतर आमचं भेटणं हळूहळू मंदावलं, कारण इंग्रजीत अतिशय Mastery हासिल करूनच त्याला भेटायचं असं मी ठरवलं होतं... तेवढी ती हासिल झालेली नाहीच ही जाणीव रामूकडे पाहून सतत होत राहते आणि आमचं पूर्वीसारखं भेटणं राहूनच जातं.. त्याला हे माहीत आहे की नाही ठाऊक नाही. पण माझ्या सर्व नाटकांचा व माझ्या सर्व स्टेजवरल्या कामाचा तो पहिल्या पाचातला समीक्षक असायचा. पुढे-पुढे पृथ्वी थिएटरमधून थिएटरसंबंधित एक पत्रिका काढण्याची कल्पनाही त्याचीच बहुतेक... पृथ्वीहून निघणारी PT Note गेली साताठ वर्षं तो नित्यनेमाने काढत असतो. बांद्र्याच्या एका मूक-बधिरांच्या शाळेतही तो मला घेऊन गेला होता, जिथे तो त्यांच्यासाठीही काम करायचा.

त्याने तेव्हा तू कर म्हणून त्याचं 'कफ्यू' हे नाटक मला दिलं होतं... काही कारणास्तव मी ते करू शकलो नव्हतो. तेव्हा याला नाटकातलं काही कळत नाही असं बहुदा त्याला वाटलं असणार. नंतर ते जेमिनी पाठकने

केलं होतं... रामूची विचार करण्याची पद्धत, त्याच्या एकंदर सामाजिक जाणिवेशी अत्यंत निगडित अशीच असल्याने, सभोवतालच्या सर्व स्थित्यंतराचा साक्षीदार होऊन तो नाटकात मांडतो... कधी तो गेलेल्या काळाचा एखादं कोडं नव्यानं मांडून ते समजून घेण्याचा प्रयत्न करावा तसा भूतकाळात शिरतो, कधी त्याची ठाम वैचारिक मतं पात्रांच्या तोंडी देऊन तो मतमतांतरांचे वादविवाद घडवतो. गेली वीस-बावीस वर्षं तो सतत नवनवीन लिहिता राहूनही लोकांत कमी मिसळून राहणारा, तो प्रोफाईल असणार आहे.

त्याने लिहिलेल्या 'कश्मीर कश्मीर', 'शेक्सपीअर अँड शी', 'जॅझ', 'श्री लेडीज ऑफ इब्सेन', 'शांती-शांती इट्स अ वॉर' (ज्याला १९९३ मध्ये All India Best Play Award मिळालंय) तसंच बीबीसी रेडिओचा रीजनल अँवार्ड विजेत 'कोलंबोरेटर्स' हे नाटक, या सर्वांपेक्षा मला त्याची आवडलेली दोनतीन नाटकं म्हणजे 'कफ्यू', 'सकीना मंजिल', 'महादेवभाई', 'कॉटन ५६ पॉलीयॅस्टर ८४' या नाटकात त्याने गिरणी कामगारांचा वाताहातीचा कालखंड पकडण्याचा प्रामाणिक प्रयत्न केला आहे... लोकांना रामू परिचित झाला तो 'महादेवभाई' आणि 'कॉटन ५६...' मुळेच असं वाटतं.

मराठीमध्ये रामूचं 'महादेवभाई' येतंय आणि पॉप्युलरच्या परंपरेत शोभून दिसेल असंच ते नाटक आहे. एखादी कला, मग ती कविता असो वा कादंबरी वा नाटक, दुसऱ्या भाषेत अवतरताना कधीकधी आणखीनच निखरून अवतरतात. तसंच या बाबतीत होईल अशी आशा बाळगूयात.

माझ्या या जुन्या मित्राला खूपखूप शुभेच्छा!

पॉप्युलर मित्रमंडळ

दरमहा नव्या रूपातील 'प्रिय रसिक' महाराष्ट्र आणि महाराष्ट्राबाहेर सर्वत्र पोहोचतो आहे. 'प्रिय रसिक' नियमित मिळविण्याचा आणि मराठीतील अनेक नामवंत लेखकांची पुस्तके विशेष सवलतीत मिळविण्याचा सोपा मार्ग म्हणजे पॉप्युलर मित्रमंडळ! 'पॉप्युलर मित्रमंडळा'चे सभासद व्हायचे म्हणजे नेमके काय करायचे?

- ★ पॉप्युलर मित्रमंडळाची वार्षिक वर्गणी केवळ रु. १००/- आहे. आपण कोणत्याही महिन्यापासून सभासद होऊ शकता. आपण वर्गणी भरल्यापासून वर्षभर आपले सभासदत्व राहिल. दरवर्षी नियमितपणे आपली सभासद वर्गणी रु. १००/- मनीऑर्डर अथवा डिमांड ड्राफ्टद्वारे भरा आणि ग्रंथश्रीमंत व्हा!!
- ★ पॉप्युलर मित्रमंडळ सभासदांना दरमहा नियमितपणे 'प्रिय रसिक' पाठविला जाईल. तसेच आमच्या विविध योजना, प्रकल्प, समारंभ याविषयीची माहिती नियमित कळविली जाईल.
- ★ पॉप्युलर मित्रमंडळ सभासदांना पॉप्युलर प्रकाशनाची पुस्तके विशेष सवलतीत आपले कार्ड दाखवून अथवा सभासद क्रमांक सांगून आमच्या विक्री कार्यालयातून विकत घेता येतील. तसेच प्रदर्शनात, संमेलनात आमच्या स्टॉलवरूनही आता ही खरेदी करता येईल. त्यासाठी विशेष व्यवस्था केली जाईल.
- ★ आपली वर्षभरातील पॉप्युलर पुस्तकांची खरेदी रु. २५००/- किंवा त्याहून जास्त झाल्यास रु. ५००/- ची आपल्या पसंतीची पॉप्युलरची पुस्तके भेट म्हणून देण्यात येतील.
- ★ पुस्तके पोस्टाने अथवा कुरियरने पाठवावयाची असल्यास त्याप्रमाणे योग्य ते शुल्क आकारले जाईल. ते त्या त्या वेळी आपल्याला कळविण्यात येईल.
- ★ डिमांड ड्राफ्ट 'पॉप्युलर प्रकाशन प्रा. लि.' या नावाने असावा.
- ★ आपण आपला ई-मेल पत्ता कळविल्यास दरमहा अंक आणि आमच्या पुस्तकांची माहिती आपल्याला ई-मेल द्वारा पाठवता येईल.

P

सगळीकडेच सुट्यांचे धम्माल वातावरण आहे. नाटक, सिनेमा, भरपूर खेळ, भरपूर आंबे, भरपूर आइस्क्रिम, भरपूर हुंदडणे आणि भरपूर वाचन! अभ्यासांची पुस्तके नव्हे तर गाणी-गोष्टी-नाटके-कॉमिक्स यांची रंगीबेरंगी पुस्तके मनसोक्त वाचायची. आता कोण ओरडणार? अभ्यास कर म्हणून कोण मागे लागणार? छ्हा! आता मोठ्यांचे कोण ऐकणार. कारण हा 'मे' महिना आमचा महिना, आमचे राज्य. असे मस्तीतले विचार प्रत्येक बालमनात येत असणार. मात्र मोठ्यांचा ओरडा न खाता गणितासारख्या विषयाचा हसतखेळत अभ्यास करण्याची युक्ती आम्ही मुलांना Brainworks च्या सहकार्याने सांगणार आहोत. पॉप्युलर प्रकाशनाच्या अनेक यशस्वी उपक्रमांमध्ये Brainworks च्या सहयोगाने तयार केलेल्या विविध वयोगटासाठी विविध विषयांवरल्या पुस्तकमालिका खरोखरच आधुनिक युगातल्या मुलांच्या बुद्धीला चालना देणाऱ्या आहेत. सर्वत्र आधुनिक तंत्राचे वारे वाहत असताना आपली मुले कुठेही कमी पडू नयेत असे प्रत्येक पालकाला वाटते. हा सर्व अभ्यास मौजमजेत करता आला तर मुलांनाही अभ्यासाचे विषय सहज आत्मसात होऊ शकतात. या उद्देशानेच अशा विविध पुस्तकमालिका एकूणच प्रगतीस उत्तेजन देणाऱ्या आहेत. त्यातील Maths Alive Series या पुस्तकमालिकेची ओळख खास बालदोस्तांसाठी! यातील प्रत्येक पुस्तकाची किंमत रु. १०५.०० असून प्रत्येकाकडे ही पुस्तकमालिका असणे आवश्यक आहे.

O

P

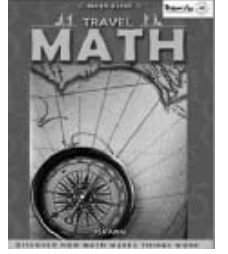
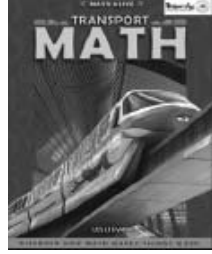
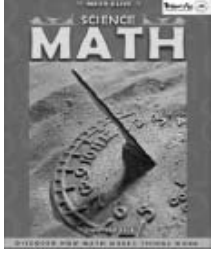
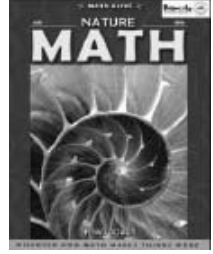
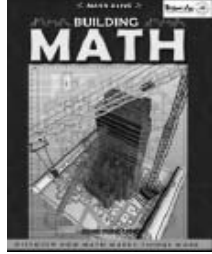
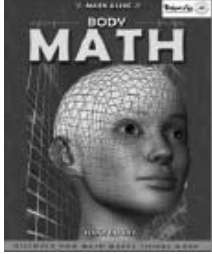
U

L

A

R

MATHS ALIVE SERIES

Find out the significance of maths in our day to day life through these six unique best selling school and library reference titles. Learning maths was never so much fun! The things around us and in fact all the things which exist have maths involved in them! It's everywhere like our body, buildings and structures we see, in nature, in science, in traveling, in transportation etc.

Body Math: The body is full of amazing math facts. Did you know that a sneeze comes out of your nose at 100 miles an hour? How about the odds that you will have the same hair color as your dad? In Body Math you'll find out all about math and the human body.

Building Math: This fascinating book tells you all about how mathematical concepts are used to build some of the most amazing buildings and structures around the world. See how math has been used for building since ancient times and continues to be used by modern day builders.

Nature Math: One of the most fascinating math theories in the world of nature is the Fibonacci sequence. Fibonacci was a man who calculated an amazing pattern that is followed by many things in nature. Read about this mind boggling theory and see for yourself where it occurs in the natural world.

Travel Math: There are so many things that have to be calculated while traveling. Look inside the book and read about how math accompanies you every time you step outside your house, and find out how math is used in different places and countries.

Transport Math: Cars, Trucks, Ships, Trains and all other means of transportation use some kind of calculation to carry out their work. So, find out how much weight the different means of transport can carry in this wonderfully photographed book, full of valuable information and interesting facts about math used in transportation.

Science Math: Math is an important part of all scientific research. Find out how it is used to study the natural and animal worlds in this amazing book, which gives you valuable information in language that is easy to read.

नि यतकालिकांच्या नजरेतून...

तिचे 'ते' बाबा आणि 'त्याची पाचवी' बायको!

जागतिक कीर्तीचे एकमेव मराठी नाटककार म्हणजे विजय तेंडुलकर. केवळ 'ते' अशी एकाक्षरी स्वाक्षरी करणाऱ्या तेंडुलकरांनी आपला अमीट ठसा मराठी साहित्यावर उमटविला आहे म्हणूनच तर त्यांच्या मृत्यूपश्चात् त्यांची ज्येष्ठ कन्या सुषमा हिने लिहिलेल्या पुस्तकाचे शीर्षक आहे ते **नावाचे बाबा**. एका महान लेखकाची ही जाणती कन्या. इथं बाबांच्या आठवणी आणि त्यांनी तिला प्रामुख्याने तिच्या वाढदिनी

लिहिलेली पत्रं सादर करता करता त्यांच्या व्यक्तिमत्त्वाचे धागे उलगडीत जाते.

प्रारंभीचा गरिबीचा काळ, तिचा महापालिकेच्या दवाखान्यात भिकारणीच्या पोरांसमवेत झालेला जन्म, आई-बाबांनी काढलेल्या खस्ता हे सारे भोग ती थोड्याफार अलिप्ततेने इथं मांडते. कदाचित् ही अलिप्तता तिला बाबांकडून वारसा हक्कानं मिळाली असावी.

तद्नंतर लेखिका आपले बाबा लेखनरंगी कसे रंगत गेले, त्यांचं चित्रण चित्रमयरीत्या करते. बाबांची तंद्री लागणं, त्यांचं हरवलेपण, त्यांचं वेगळं साहित्यिक जग या सान्या गोष्टी तिच्या शब्दांमधून साकार होत जातात. बाबांचं व्यक्तिचित्रण करताना आई, बहिणी, प्रिया, तनुजा व भाऊ राजू यांच्याविषयी अनेक गोष्टी ती प्रसंगोत्पात सांगत जाते. तिची भाषा साधी, सोपी आणि शैली अनलंकृत असली, तरीही लिखाण मात्र वाचकांच्या मनांची पकड घेतं, एवढं खरं. कदाचित् वर्ण्य विषयच इतका मनाची पकड घेणारा नि भारदस्त असल्यानं हे झालं असावं. परंतु तरीही लेखिकेच्या गुणांकडे दुर्लक्ष करून चालणार नाही. तिला लिहिलेल्या पत्रांमधून तेंडुलकरांची उच्च विचारसरणी प्रतीत होत जाते, तशीच अगदी आपल्या मुलींवर देखील आपले विचार न लादण्याची दिलदार वृत्ती जाणवून आनंद वाटतो.

तेंडुलकर यांचं लिखाण जितकं जगावेगळं, तितकंच ते वादग्रस्त ठरलेलं. **सखाराम बाइंडर** हे त्यांचं नाटक म्हणजे वादग्रस्ततेचा कळस गाठणारं.

तथापि याच नाटकानं त्यांना गगनचुंबी प्रसिद्धी आणि लोकप्रियता प्राप्त करून दिली. अमेरिकेतील एका फेस्टिव्हलसाठी हे नाटक पाठविताना त्याची पार्श्वभूमी म्हणून स्वतः तेंडुलकरांनी 'हिज् फिफथ वुमन' नावाचं छोटेखानी नाटक उत्कृष्ट इंग्रजीमधून लिहून दिलं होतं. चंद्रशेखर फणसळकर यांनी या इंग्रजी नाटकाचा स्वैर अनुवाद सादर केला आहे. सखाराम, दाऊद, वॉर्ड बॉय, नर्स, पाचवी बायको, भटजी आणि चित्रगुप्त या पात्रांच्या संवादांमधून सखारामच्या स्वैर तरीही (स्व) तत्त्वनिष्ठ जीवनाची पूर्व कहाणी इथं नेहमीच्या हातोटीनं लेखकानं नाट्यमयरीत्या सादर केली आहे. पिंडाला (न) शिवणाऱ्या तीन कावळ्यांची पात्रं इथं वापरून जसा वेगळेपणा आणला आहे, तशीच भेदकता आणली आहे. कावळ्यांचं प्रतिक वापरून इथं लेखक एकूणच मानवी संबंधांमधील आणि मानवी वर्तनामधील अमानवी निरर्थकता समोर मांडतो. या पार्श्वभूमीवर नायक सखाराम याची वरवर रूक्ष आणि निर्दय वाटणारी तत्त्वनिष्ठा उठून दिसते. जणू सखारामाचं आगळं वेगळं तत्त्वज्ञान इथं पटवून देण्यात लेखक यशस्वी ठरतो, मग ते आपणास पटो वा न पटो!

कमीत कमी शब्दांचा वापर करून जास्तीत जास्त मनुष्य स्वभावदर्शन घडविणं हे तेंडुलकरांच्या संवादांचं खास वैशिष्ट्य. अनुवादकानंदेखील नेमके आणि मोजकेच शब्द वापरून तेंडुलकरांच्या मूळ इंग्रजी संवादांना न्याय दिलाय. साहजिकच तो कौतुकास पात्र ठरतो. **सखाराम बाइंडर**चे नव्यानं प्रयोग करताना तत्पूर्वी हे नाटकलं सादर केलं, तर रसिक प्रेक्षक त्याचं स्वागतच करतील यात शंका नाही.

- **अप्पा सलागरे**, दै. सागर, दि. ५ एप्रिल २००९

'ते' नावाचे बाबा - किंमत : रु. १०० मित्रमंडळ सवलतीत : रु. ८०

त्याची पाचवी - किंमत : रु. ४५ मित्रमंडळ सवलतीत : रु. ३५

...आणि दोन हात केवळ दोन महिन्यांत नवीन आवृत्ती प्रकाशित

जे पुस्तक लिहून पूर्ण होण्यासाठी जवळपास पंचवीस वर्षांचा कालावधी लागला ते पुस्तक प्रकाशनानंतर अवघ्या दोन महिन्यांत संपते. एवढीच एकच गोष्ट त्या पुस्तकाचे महत्त्व पटवून देण्यास पुरेशी आहे. डॉ. वि. ना. श्रीखंडे या सुप्रसिद्ध शल्यविशारदाचे '...आणि दोन हात' हे आत्मकथन ३० जानेवारी रोजी औरंगाबाद येथे कविवर्य ना. धों. महानोर यांच्या हस्ते तर २४ मार्च रोजी मुंबईला उच्च न्यायालयाचे न्यायमूर्ती धनंजय चंद्रचूड यांचे हस्ते प्रकाशित झाले.

वाचकांशी संवाद साधणारी साधी भाषा, लिखाणातला प्रांजळपणा आणि प्रसंग रंगवून सांगण्याची हातोटी यांमुळे **...आणि दोन हात**ने अल्पावधीतच वाचकांच्या मनाची पकड घेतली. सामान्य म्हणून गणल्या गेलेल्या, बेळगांवसारख्या खेड्यात वाढलेल्या एका मुलाच्या असामान्य प्रगतीची ही कहाणी. वारसाहक्काने मिळालेला स्वभावातला कनवाळूपणा, कष्ट करण्याची जिद्द आणि विविध खेळांत आणि कलांमध्ये कुशलतेने चालणारे हात या गुणांच्या जोरावर डॉ. श्रीखंडे जागतिक कीर्तीचे सर्जन म्हणून नावाजले गेले. एवढेच नव्हे तर वाचेतील दोषावर मात करत उत्तम वक्ता म्हणूनही मान्यता पावले. हा सगळा जीवनप्रवास **...आणि दोन हात** मध्ये शब्दबद्ध झाला आहे.

डॉक्टरांचा लोकसंग्रह प्रचंड आहे. वास्तविक शस्त्रक्रियेतून बरे होऊन गेल्यानंतर डॉक्टर व रुग्ण यांच्यातील संपर्क संपतो. परंतु डॉक्टरांचे रुग्ण वीस-पंचवीस वर्षांपासून त्यांच्या संपर्कात आहेत त्याचे श्रेय डॉक्टरांच्या स्वभावालाच द्यावे लागेल. रुग्णाकडे 'एक केस' म्हणून न पाहता त्यांच्याशी माणुसकीने वागण्याची त्यांची सहज पद्धत त्यांच्यातले व रुग्णामधले नाते दृढ करणारी ठरली. यामुळेच डॉक्टरांच्या पुस्तकाला सर्व स्तरांतून भरभरून प्रतिसाद मिळाला. अल्पावधीत संपलेल्या या पुस्तकाची नवीन आवृत्ती आता प्रसिद्ध होत आहे.

किंमत : रु. ३२५.००

मित्रमंडळ सवलतीत : रु. २६०.००

सदानंदयात्रा... ४९

सदानंद भटकळ

पॉप्युलरची इतर विषयाची प्रकाशने, त्यांचे लेखक यांकडे वळण्यापूर्वी वैद्यकशास्त्रांवरील ग्रंथ प्रकाशित होत असताना आलेले माझे अनुभव व माझे त्या क्षेत्रातील अल्पशे योगदान याबद्दल तपशीलवार लिहिणे उचित व सोयीस्कर होईल.

डॉ. के. एम. मसानी यांची Obstetrics आणि Gynaecology या पुस्तकाच्या संदर्भात दोन निरीक्षणे नोंदवायची आहेत. एक मजेदार, तर दुसरे अभिमानास्पद.

डॉ. मसानी हे एक विलक्षण व्यक्तिमत्त्वाचे गृहस्थ. माझ्यासारखेच ठेंगू म्हणूया अशी (आणि स्थूलतेकडे झुकणारी) शरीरयष्टी. पाठीत काही

कारणाने प्रथमपासून पोक असल्यामुळे त्यांच्याबद्दल प्रथम दर्शनी आकर्षक असे काही नव्हते. पण एकदा त्यांच्याबरोबर संवाद सुरू झाले की त्यांची बुद्धिमत्ता, त्यांचे विषयातील प्रावीण्य व बोलण्याची ढब याचा प्रभाव समोरच्या व्यक्तीवर झाल्याशिवाय राहत नसे. अत्यंत टापटिपीचा पेहराव, स्वच्छ, सफेद, डॉक्टरी शर्ट, कोट, आणि पॅन्ट. मिस्किल व आकर्षक स्मित हास्य. डोळ्यांतील चमक अत्यंत लक्षणीय. सर्वात महत्त्वाचे आपल्या कामात कुठेही कसलीही चूक राहू नये याबद्दल दक्ष.

ही दोन्ही पुस्तके पॉप्युलर प्रेसमध्येच मुद्रित होत. दर दोनतीन वर्षांनंतर एक आवृत्ती या हिशेबाने प्रेसचे बी. जी. गंडभीर व डॉ. मसानी यांची चांगलीच मैत्रीही झालेली. ग्रंथात कुठेही चूक राहू नये व त्याचप्रमाणे त्या विषयावरील अद्ययावत माहिती आपल्याला व्हावी म्हणून डॉ. मसानी खूपच मेहनत घेत. मुद्रित शोधक व इतर बाबतीत मदत म्हणून त्यांच्याबरोबर काम करणाऱ्या त्यांचा मदतनीसमुद्धा तितक्याच आस्थेने त्यांना मदत करीत असत. पुणे तीनचारदा तरी तपासणे अनिवार्य होते. एकदा प्रेसची मंडळी बरीच वैतागली होती व गंडभीरानी मला फोन केला. “सदानंद, हे काय चालले आहे. मसानी पाचव्यांदा पुफांत बदल करीत आहेत. आम्ही फारच अडचणीत आहोत.” मग काय आजच्या व्यवस्थापनशास्त्रातील संज्ञा वापरायची तर लेखक व प्रकाशक-मुद्रक यांची एक बैठक (Conference). आम्ही कशासाठी भेटत आहोत याची कल्पना मी डॉक्टरांना आधीच दिली होती.

आम्ही तिघे स्थानापन्न झालो. एकदोन मिनिटांची स्तब्धता. मग डॉक्टरांनी सुरुवात केली. म्हणाले,

दिल्ली येथे मान्यवरांच्या उपस्थितीत Gynaecology या पुस्तकाच्या प्रकाशन समारंभात तत्कालीन शिक्षणमंत्री अर्थशास्त्रज्ञ डॉ. व्ही. के. आर. व्ही. राव बोलताना

“मित्रांनो, आपल्यासमोर शंभर पृष्ठांची पुणे आहेत. त्यात किरकोळ दुरुस्त्या थोड्याच. पण सात ठिकाणी महत्त्वाचे बदल आहेत. काही चुका असल्यामुळे व तीन ठिकाणी मी गेल्या काही दिवसांत नवीन प्रयोग केले व त्याचे ज्ञान विद्यार्थ्यांला व्हावे म्हणून केलेला वाढीव मजकूर हे बघा, माझ्या शब्दकोशात किंवा जीवनांत ‘Stet-Really does it matter?’ किंवा ‘चलता है’ या वृत्तीला जागा दिली नाही. (‘चलता है’- मराठीत सांगावयाचे म्हणजे, ‘अहो, हे बदल केले नाहीत तर आकाश कोसळणार का?’) हा ग्रंथ निव्वळ माझा आहे तसा तो तुमचाही आहे याची मला जाणीव आहे. तो उत्कृष्ट व्हावा, अचूक असावा असे तुम्हांलाही वाटत असणारच. आपण थोडीशी तसदी घ्यावी - आम्ही एक उत्तम ग्रंथ केला आहे यात अभिमान आहे, नाही का?”

गंडभीरांचा अगोदरचा त्रस्त चेहरा बराच खुलला. त्यांनी ताबडतोब कंपोजिंग विभागाचे मॅनेजर घुर्ये यांना बोलावले व पुणे ताबडतोब दुरुस्त्या करून डॉक्टरांकडे पाठवा असे सांगितले.

चहाची ऑर्डर दिली गेली. तो कळकट रंगाचा चहा (माझा विनासाखर) मला तरी त्या वेळेला जास्त गोड लागला. डॉक्टरांनी कपाला ओठ लावला-

प्यायल्यासारखे नाटक केले आणि आपल्या नेहमीच्या उडत्या टुणुक टुणुक चालीने गाडीत बसून आपल्या कन्सल्टिंग रूममध्ये परतले.

दुसऱ्या घटनेचा उल्लेख आधी आला आहे. नॅशनल बुक ट्रस्टच्या नवीन योजनेप्रमाणे Gynaecology हे पुस्तक विद्यार्थ्यांना आणखी स्वस्त देता यावे म्हणून त्यांच्या अनुदानास पात्र ठरविले. शास्त्रीय विषयावरील ग्रंथांची निवड करण्यात आलेला हा पहिला ग्रंथ. दिल्लीत काही निमंत्रित व ह्या क्षेत्रातील मान्यवर यांच्या उपस्थितीत त्याचा प्रकाशन समारंभ आम्ही आयोजित केला. डॉ. व्ही. के. आर. व्ही. राव हे प्रमुख पाहुणे होते.

“स्त्रीरोगावरील पुस्तकाचे प्रकाशन समारंभात एक अर्थशास्त्रज्ञ बोलतो आहे हा एक विनोदच आहे,” अशी सुरुवात करून त्या योजनेबद्दल, लेखकाच्या मेहनतीबद्दल त्यांनी छोटेसे पण सुरेख भाषण केले.

या योजनेत सामील करण्याजोगी आमची इतर काही प्रकाशने होती, पण या योजनेतील काही गोष्टी अव्यवहारी असल्यामुळे त्यात आमचा सहभाग अल्पच राहिला.

हे मासिक मालक संपादक, मुद्रक, प्रकाशक रामदास भटकळ यांनी ज्योती प्रिंटी, अभ्युदय नगर, काळाचौकी, मुंबई ४०० ०३३ येथे छापून, पॉप्युलर प्रकाशन प्रा. लि. यांचेकरिता ३०१, महालक्ष्मी चॅम्बर्स, २२ भुलाभाई देसाई रोड, मुंबई ४०० ०२६ येथे प्रसिद्ध केले.

संपादक : रामदास गणेश भटकळ

कार्यकारी संपादक : अस्मिता मोहिते

अक्षरजुळणी : ऑलरिच एण्टरप्रायझेस, माहीम

वार्षिक वर्गणी रु. १००.००